

Pospíšil, Ivo

Kontaktologická studie o vlivném Rusovi a štúrovské souvislosti

Slavica litteraria. 2014, vol. 17, iss. 1, pp. 276-283

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130994>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

byla by to zajímavá konfrontace, navíc viděná zvnějšku za zády s jinou kulturní zkušeností. Nicméně partie o moderní české poezii a o literární kritice a vědě jsou dobře napsané, i když tu chybějí jména v naší literární historiografii potlačovaná a expurgovaná, zejména pokud jde o literární historii a teorii.

Kromě několika překlepů a nedůsledností je kniha korektní i ve vztahu k češtině: navíc musíme brát v úvahu úzus srbského přepisu jmen více či méně zdomácnělých. Kdo kdy psal takové přehledné dějiny jiné národní literatury ví, jak těžké je najít proporce a hodnoty v nich: i toto se bělehradské bohemistce podařilo, dokonce s jistou noblesou. Pro základní syntetickou informaci o vývoji české literatury tu tedy máme novou knihu, přínosnou zejména v partiích sledujících českou literární současnost. Jsem toho názoru, že syntetické, filozoficky fundované dějiny národní literatury by měl psát nikoli kolektiv nebo tým, ale jeden člověk. Před sebou mají tedy srbští bohemisté úkol napsat syntetické dějiny české literatury, pokud to uznají za nutné a možné: autorka přítomného přehledu má k napsání takové syntézy dobré předpoklady.

Ivo Pospíšil

KONTAKTOLOGICKÁ STUDIE O VLIVNÉM RUSOVI A ŠTÚROVSKÉ SOUVISLOSTI

Miroslav Daniš – Vladimír Matula: *M. F. Rajevskij a Slováci v 19. storočí*. Bratislava: Katedra všeobecných dějin, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2014. ISBN 978-80-8127 097-0.

Máme před sebou důležitou knihu dokumentárního, archivního charakteru, bez níž by náš pohled na mezislovanskou komunikaci v 19. století nebyl úplný, dokonce lze říci, že má tak zásadní povahu, že by naše chápání těchto styků bylo jiné a asi i nesprávné. Historik Miroslav Daniš dokončil práci, v níž se podílel na olbřímím úkolu svého kolegy Vladimíra Matuly (zemřel 2011). Ten se do roku 1957, jak se v knize uvádí, věnoval hledání a shromažďování literární pozůstalosti pravoslavného kněze Michaila Fjododoviče Rajevského (1811–1884), rodáka z Arzamasu v Nižegorodské gubernii, kněze v ruských diplomatických misích ve Stockholmu a hlavně ve Vídni. Matula za 15 roků našel takřka 7 500 dopisů více než 1750 autorů, z čehož bylo 300 dopisů 40 Slováků. V roce 1975 vyšla v sovětském nakladatelství Nauka kniha dokumentů z pozůstalosti Rajevského, kterou sestavili V. Matula a I. V. Čurkinová (Čurkina).¹ Ve shromažďování slovenských korespondentů Rajevského potom Matula pokračoval

¹ *Зарубежные славяне и Россия. Документы архива М. Ф. Раевского. 40–80 годы XIX века.* Составители В. Матула и И. В. Чуркина. Наука, Москва 1975.

a Daniš práci dokončil a v přítomném svazku zveřejnil. Korespondence ukazují na velký význam těchto styků, zejména v podpoře úsilí slovanských národů o jazykovou, kulturní a politickou emancipaci. Jisto je, že Rajevskij měl svou koncepci slovanství a že v ní Rusko mělo klíčovou pozici. Jeho diplomatické krytí také jistě nebylo náhodné; škoda, že se tímto aspektem nezabývali sestavovatelé více: Frank Wollman a jeho slavná kniha *Slavismy a antislavismy za jara národů* (1968) o tom píše mnohem otevřeněji a skeptičtěji (viz dále): vidí zde především ruské velmocenské ambice a Rajevskij sloužící na ambasádách Ruské říše, z nichž ta vídeňská, v zemi multinacionální, jejíž ráz utvářeli kromě privilegovaných Němců a Maďarů Slované toužící po emancipaci a pevnější pozici, nebyl patrně také náhodný: nakolik byl Rajevskij jen pravoslavným knězem s vlastní slavjanofilskou ideologií a nakolik byl přímou součástí ruské státní mašinérie ve směru ovládnutí slovanského živlu na území jiných států, je ovšem otázka klíčová. Nicméně je zřejmé, že Rajevskij Slovanům pomáhal knižními dary, svým vlivem a podporou (viz dále) a o tom celá korespondence se Slováky vlastně je. Byl vlivný a jeho korespondenti se na něho obraceli v různých, také všelijak komolených jazycích (rusky nebo zkomolenou ruštinou, také jakýmsi „slovanským esperantem“, jakousi „jihoslovanštinou“, dokonce latinsky, velmi často německy) a často velmi pokorně. Cizojazyčné dopisy jsou v originále, ale sestavovatelé je současně dali přeložit do slovenštiny, takže zde máme vynikající servis k poznání této stránky rusko-jinoslovanských styků. I když je zřejmé, že v ideové rovině se Rajevského vliv projevil nejmarkantněji na Ludovítu Štúrovi, nevěnují tomu vydavatelé příliš velkou pozornost, i když o něm napsali samostatnou kapitolku. Škoda, že tu podstatné místo nezaujímá problém Rajevského vlivu na známý Štúrův traktát *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, jenž si Slováci přeložili spíše náhodně až roku 1993²: první vydání německého originálu pořídil český slavista, především rusista a slovakista působící po léta v Bratislavě Josef Jirásek (1884–1972); první dvě vydání jsou ruské překlady, pravděpodobně „upravené“.³

² Štúr, L.: *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Prel. Adam Bžoch. Slovenský inštitút medzinárodných štúdií. Bratislava 1993. ISBN 8090117325.

³ Viz naše studie: *Slavismy a antislavismy za jara národů Franka Wollmana: analýzy a přehledy*. Slavica Litteraria, X 9, 2006, s. 85–93. *Основы концепции славянства, русской литературы и чешско-русских литературных связей у Й. Йирасека (Несколько заметок и комментариев)*. In: Rossica Olomucensia XLVIII. XIX. Olomoucké Dny Rusistů, 30. 8.–1. 9. 2007. *Sborník příspěvků z mezinárodní konference*, Olomouc 2008, s. 525–532. ISBN 978-80-244-1994-7. *Nové obnažování podstaty: česko-slovenské vztahy v trojí projekci (J. Jirásek, A. Pražák a A. Mach)*. In: Středoevropský areál ve vnitřních souvislostech (česko-slovensko-maďarské reflexe). Eds: Ivo Pospíšil – Josef Šaur. Masarykova univerzita, Brno 2010, s. 185–199. ISBN 978-80-210-5300-7. *Josef Jirásek jako slovakista a souvislosti*. Philologica LXVII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. UK, Bratislava 2011, s. 219–231. ISBN 978-80-223-2967-5. Viz knižní publikaci: V. Franta – I. Pospíšil: Josef Jirásek jako

Rajevského slovenskými korespondenty byli mj. Miloslav Pavlovič Hurban, Ján Kalinčiak, Karol Kuzmány, Viliam Tóth-Paulíny, Pavel Josef Šafařík⁴ aj. Jde především, jak již uvedeno, o knihy, doporučení, přímluvy, ale také o širší ideové koncepce. Je zřejmé, že Rajevskij byl mistrem argumentace a svým charismatem si řadu lidí získával a získal, soudě podle tónu dopisů. Bylo by jen třeba větší kritičnosti: možná by se daly najít některé doplňující údaje k jeho osobnosti v jiných archívech, např. ministerstva zahraničí a vnitra bývalé Ruské říše, pokud a do jaké míry se zachovaly v současné Ruské federaci nebo jinde v soukromých archívech. Editori – pokud jsem se nepřehlédl – také neuvádějí relativně novou knihu již zmíněné I. V. Čurkinové o Rajevském a jeho vztahu k Slovanům budoucí a dnes již zase bývalé Jugoslávie.⁵

Frank Wollman v již uváděné knize *Slavismy a antislavismy za jara národů* (1968) má realistickou, poněkud příkrou kapitolu *Ruský panslavismus u „bratrušek“* počínající rozborem Štúrova spisu *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft, Botschaft eines Slowaken vom Jahre 1855 an alle slawischen Völker* (rukopis vznikl nejpravděpodobněji roku 1855, bratislavské vydání Josefa Jiráska je z roku 1931) a jeho ruských souvislostí; vše pak vrcholí tzv. Pypinovým epitafem panslavismu z roku 1865 (jde ovšem o jeho *Обзор употребу славянских литератур*). Zajímavé je, že zatímco jiná Štúrova díla byla dlouho a často středem badatelské pozornosti, na jeho nejkontroverznější spis dochází postupně až nyní. Je třeba se proto k němu vrátit (včetně bratislavského vydání Jiráskova s českými anotativními poznámkami na okraji). Především je nutné pochopit poetiku původního titulu a podtitulu, tedy *Das Slawenthum und die*

rusista, slovakista a umělec slova. Seminář filologicko-areálových studií, Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, ediční série: Brněnské texty z filologicko-areálových studií, sv. 2, editor série: Ivo Pospíšil. Tribun EU, Brno 2009, ISBN 978-80-7399-892-9.

4 Nevím, proč slovenští autoři stále trvají na verzi jména „Pavol Jozef Šafařík“, když je zřejmé, že se tak P. J. Š. nepodepisoval, a tato korespondence s Rajevským to jen potvrzuje (zde se podepisuje Joseph Schaffarik, Paul Joseph Šafařík). Jen tak mimochodem: Na s. 8 spisu *Básně P. J. Šafaříka a F. Palackého s úvodem o básnické činnosti jejich* vydaném Františkem Bačkovským v Praze roku 1889, se praví: „Šafařík podpisoval se prvotně ‚Šafáry‘, potom ‚Josef Jarmil Šafařík‘, později odložil i básnické své jméno ‚Jarmil‘ a psal se ‚Pavel Josef Šafařík‘; v Hromádkových ‚Prvotínách‘, roč. 1816 a 1817, podepsán i latinkou ‚Ssafarzik‘, což stalo se bezpochyby jen asi proto, že v tiskárně neměli ‚Š‘ a ‚ř‘ (v menším — petitovém — písmě), a za let dvacátých a třicátých psal se také ‚Šaftařík‘ a německy ‚Schaffarik‘ (měl jsem v té chvíli dispozici jen harvardský scan: https://archive.org/stream/bsnpjafakaafpal00palagoog/bsnpjafakaafpal00palagoog_djvu.txt).

5 Чуркина, И. В.: *Протоиерей Михаил Федорович Раевский и югославяне*. Институт славяноведения Российской Академии наук, Москва 2011. Kniha je věnována mezinárodnímu týmu badatelů v archívech o M. F. Rajevském, k němuž patřil i V. Matula. Další studie téže autorky: *Первые годы деятельности М. Ф. Раевского*, in: sb. В „интерьере“ Балкан. Юбилейный сборник в честь Ирины Степановны Достян. Институт славяноведения РАН, Москва 2010. http://www.promacedonia.org/id4/id_15.htm.

Welt der Zukunft, Botschaft eines Slowaken vom Jahre 1855 an alle slawischen Völker. Je to tedy výzva národům, poslání, dopis, který se obrací ke všem slovanským národům, je to vize, i když utopická, je to určitý program, i když neuskutečnitelný, ale vycházející z dobové, možná příliš emotivní analýzy poměrů v určitém zlomovém momentu slovanských i slovenských dějin. Protichůdné názory na toto klíčové Štúrovo dílo, na tento „nebezpečný“ a stále provokující spis, jenž znesnadňuje úlohu historiků a filologů, který rozčiluje ty, kteří inklinují k uhlazenému obrazu zakladatele spisovné slovenštiny, ukazují, že jsme se s jeho dosahem a jeho skutečným významem a potenci přesahu dosud nevyrovnali, resp. jsme mu zcela neporozuměli. Je zřejmé, že právě toto dílo, které vyšlo poprvé rusky (Lamanského vyd. z r. 1867, Grottovo a Florinského z r. 1909, kdy dobře padlo do obnovy náboženské filozofie a neoslavofilských tendencí po porážce první ruské revoluce – mimochodem je to právě rok vydání proslulého sborníku *Bexu*) a teprve později ve svém původním jazyce, tj. němčině (1931) a úplně naposled v slovenštině (1993, překlad Adam Bžoch).

Bratislavská edice Josefa Jiráska⁶ je v mnoha ohledech pozoruhodná. Jednak tím, že vyšla jako druhý svazek edice *Prameny* Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě, nositelce prvorepublikového čechoslovakismu a českého vlivu v slovenské metropoli, jednak tím, že edici kromě J. F. Babora a O. Sommera pořádal Albert Pražák.⁷ Kromě Ministerstva národní osvěty a Ministerstva zahraničních věcí jsou adresáty Jiráskových diků kromě A. Pražáka také V. A. Francev, druhdy profesor ruské Varšavské univerzity, později Univerzity Karlovy, jenž svou knihovnu věnoval knihovně Slovanského semináře Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, R. Holinka a Š. Krčméry (a ovšem, jak to tak bývá, autorova manželka Blažena). To jsou věci nedůležité jen zdánlivě, neboť ukazují na motivační podloží edice a také na to, jaký význam jí byl tehdy přikládán.

Josef Jirásek (1884–1972) jako významný český rusista, slovákista a komparatista je bohužel stále podceňovaný a ještě více jako slovákista než jako rusista. Autor v českém prostředí dosud nepřekonaných *Přehledných dějin ruské literatury* (vyšly 1945) ve čtyřech dílech a spisu *Rusko a my* (souhrnně 1945–1946) a dalších věcí týkajících se právě Slovenska. Jeho úloha v české

⁶ Štúr, L.: *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*. Slovanstvo a svět budoucnosti. Na základě německého rukopisu vydal v původním znění, s kritickými poznámkami a úvodem Dr. Josef Jirásek. Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě vytiskla Státní tiskárna v Praze, Bratislava 1931.

⁷ Jeho vztah k Slovensku viz: Pospíšil, I. – Zelenka, M.: *Literární historik Albert Pražák (Paměti jako poetika povinnosti a deziluze)*. In: Albert Pražák: *Politika a revoluce. Paměti*. Eds: Miloš Zelenka – Stanislav Kokoška. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Výzkumné centrum pro dějiny vědy AV ČR, Academia, Praha 2004, s. 163–190, partie I. Pospíšila na s. 177–190.

slavistice teprve čeká na objektivnější zhodnocení.⁸ Jirásek především pochybuje o autenticitě ruských vydání V. Lamanského (1867) a K. J. Grotta a T. D. Florinského (1909): „Pokud se týče překladu a obsahu, vzbudilo dílo po vydání druhého překladu mnoho pochybností. Především byly nápadné značné rozdíly mezi oběma překlady. Druhé vydání pozměňuje totiž nejen na některých místech smysl slovný i větný, avšak doplňuje prvé vydání i řadou přidaných vět, a to někde i takových, jimiž se Štúrova přichylnost k carismu ještě zdůrazňuje.“⁹ Na druhé straně se nedomnívá, že Štúrovo dílo je falzum a vyvozuje je zcela přirozeně z dobových poměrů a idejí evropských, francouzských, rakouských, německých i anglických. Současně si je Jirásek cení zejména proto, že Štúr je tu metodologicky důsledný: carskou autokracii navrhuje pro všechny Slovany bez výjimky: „Priznati však nutno Štúrovi, že je v této knize důsledný, neboť navrhuje absolutismus pro všechny Slovany bez rozdílu. Kolik jich bylo u nás, kteří jej obhajovali pouze pro Rusko a doma byli zastánci parlamentarismu! Štúr činil závěr ze dvou základních předpokladů, a to 1. na Západě přivedl slovanský demokratismus Slovany k záhubě, 2. na Východě pak absolutismus slovanský národ k sjednocení a vytvoření velké slovanské říše. 3. Ergo, přidržme se principu druhého, chceme-li Slovany pro jejich nesvornost a separatické choutky zachránit. Proti tomu lze uvést: tzv. demokratismus slovanský nebyl demokratismem, jak jej chápeme my ale de facto absolutismem; lid sám měl na politickém rozhodování velmi málo účasti. Pokud se týče Ruska, je sice pravda, že se národ ruský dovedl podrobiti ideji státu, že panovníci dovedli šťastnou rukou vytvořiti velikou, mocnou říši, avšak poměry byly sotva tak jednoduché, aby se dějiny Slovanů daly uvést na toto jednoduché schema. Což

⁸ Viz mj. jeho knihy: *Slovensko: jeho dejiny, pomery zemepisné a hospodárske, jazykové, literárne a kultúrno-politické. Malý sprievodca po Slovensku*. Sost. Josef Jirásek, umeleckú časť obstaral J. Bezděk. Bratislava 1922. *Slovensko na rozcestí: 1918–1938*. Brno 1947. *Sovětská literatura ruská: 1917–1936*. Praha 1937. *Rusko a my. Studie vztahů československo-ruských od počátku 19. století do r. 1967*. Díl I. Vesmír, Praha 1929. *Rusko a my. Dějiny vztahů československo-ruských od nejstarších dob do roku 1914*. I. díl do roku 1848. Praha – Brno 1946. *Rusko a my. Dějiny vztahů československo-ruských od nejstarších dob do roku 1914. 1867–1894*. Praha 1945. *Rusko a my. Dějiny vztahů československo-ruských od nejstarších dob do roku 1914. 1894–1914*. Praha 1945. *Češi, Slováci a Rusko: Studie vzájemných vztahů československo-ruských od r. 1867 do počátku světové války*. Vesmír, Praha 1933. *Přehledné dějiny ruské literatury*. I. díl (Od nejstarší doby do období bouře a náporu v letech šedesátých minulého století). Josef Stejskal v Brně – Miroslav Stejskal v Praze 1946. *Přehledné dějiny ruské literatury*. II. díl (Od šedesátých let minulého století do roku 1918). Brno – Praha 1946. *Přehledné dějiny ruské literatury*. III. díl. Sovětská literatura ruská. Brno – Praha 1946. *Přehledné dějiny ruské literatury*. IV. díl. Sovětská literatura ruská. Brno – Praha 1946.

⁹ Štúr, L: *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft. Slovanstvo a svět budoucnosti*. Na základě německého rukopisu vydal v původním znění, s kritickými poznámkami a úvodem Dr. Josef Jirásek. Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě vytiskla Státní tiskárna v Praze, Bratislava 1931, s. 3–4.

málo zahynulo také jiných národů, např. germánských: Gótů, Vandalů, Herulů a Langobardů? Konečně nutno mít na mysli při vzniku a vývoji státu také poměry církevně-náboženské, národní, klimatické atd. Štúr je přesvědčen, že podmínkou řádného státu je mravní kvalita občanů; Štúr klade důraz zejména na obětavost. Mám za to, že právě demokracie vyžaduje ve zvýšené míře těchto mravních kvalit a občanských ctností; rozhodně daleko více než při absolutismu. Velmi důležitou věcí pro poznání L. Štúra je otázka, z jakých čerpal pramenů. Pokud jsem je poznal, uvedl jsem je v poznámkách, a to pokud možná doslovným citátem. Mám za to, že tato konfrontace je nejjistější a nejpřesvědčivější. Obtíž právě při vyhledávání pramenů však spočívá v tom, že L. Štúr skoro nikde necituje, často ani tam, kde je formálně i věcně závislý. Jak velký to rozdíl od Šafaříka! L. Štúr vychází při své práci ze tří základních otázek, a to: 1. Jak se nám jeví Slované v minulosti, jaké mají chyby a přednosti a možno-li z toho usuzovat, že mají ve světové historii nějaké poslání. 2. Otázka tato vede ještě k širšímu tématu: jaké základní ideje a cíl projevuje historie lidstva vůbec v řadě prvé, Západ a Východ v řadě druhé a čím je posléze odlišný svět slovanský od ostatního světa neslovanského. 3. Jak možno po vysvětlení otázek předchozích dosáhnouti politického osvobození Slovanů. To je vlastně konečný účel jeho práce. Tím kniha stává se politickou.“¹⁰

Štúr ve svém německy psaném traktátu klade proti sobě Západ a Východ a na Západě nachází dost různých vad, zejména nestabilitu a neustálé násilné změny (citujeme přesně podle Jiráskovy edice, tedy s původním pravopisem): „In politischer Beziehung stürzt der Westen aus absoluten Monarchien in konstitutionelle Staaten, aus diesen wieder in politische und zuletzt in sociale und communistische Republiken, wo dann Alles mit Auflösung der Menschheit und Vernichtung jeder Menschlichkeit endet. Diese Überstürzen hat noch das Fatale an sich, daß der Westen einmal in diesen Strudel der Bewegung dahingerissen, in demselben nicht aufzuhalten ist. Das ist kein Halt und keine Ruhe, hier will alles vorwärts, hier drängt alles, hier pocht alles, hier erblickt alles das endliche, ersehnte Glück – im Verderben! Revolutionen auf Revolutionen werden da folgen und nach einer jeden, werden die Völker des Westens schlechter daran sein, als früher. Die nachkommenden Generationen werden immer toller und schlechter, sie leben schon in dieser Luft, sie schöpfen aus ihr ihre Nahrung; die Erziehung trägt das Gepräge des westlichen Zeitgeistes; ist schlaff, matt, entsagend aus Grundsatz jeder Strenge; Verweichlichung, Genuß, Üppigkeit, tritt immer mehr an die Stelle der alten Entbehrung, des Ernstes, der alten Thatkraft: rollen also mögen die Räder des Wagens fort, denn umzukehren sind sie nicht,

¹⁰ Štúr, L.: *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft. Slovanstvo a svět budoucnosti*. Na základě německého rukopisu vydal v původním znění, s kritickými poznámkami a úvodem Dr. Josef Jirásek. Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě vytiskla Státní tiskárna v Praze, Bratislava 1931, s. 7–8.

rollen mögen sie mit den Geschlechtern des Westens, bis nicht ein mächtiger Arm am Abgrunde si aufhält.“¹¹

Naopak u Rusů vidí přichylnost k carovi a jeho autokracii: „In Rußland hängt das Volk an seinem Gosudarj, dem Cären, mit unendlicher Liebe und Begeisterung, erweist ihm jeden Achtung und Ehrfurcht, die auch zum Besten des Ganzes fortbestehen und sich immerfort in dieser Innigkeit und Frische erhalten möge, unterordnet sich unter die Gebote der Cäre mit Freuden in der Übersetzung, seine Cäre könnten unmöglich Böses für das Volk anstreben, bringt bereitwillig selbst die größten Opfer dar, doch in allem diesen findet kein Verständiger einen serwilen Zug.“¹²

Štúrovo plédování pro ruštinu jako jediný spisovný jazyk slovanský je tu příznačné: „Alle die slawischen Literaturen mit Ausnahme der russischen sind auf kleinere Stämme u. folglich kleine Gebiete beschränkt, demzufolge könnte in der Wahl der allgemeinen slawischen Literatur-Sprache nur die Frage zwischen der altslawischen Sprache u. der russischen Sprache entstehen.“ Tu má ovšem moderní ruština oproti staroslověnštině jasné výhody.

F. Wollman ve své knize zcela zřejmě Štúra kritizuje, ale není to kritika zdrucující, i když je ostrá. Kdyby si Wollman myslel, že Štúrův spis je plytký paskvil, jistě by mu nevěnoval tolik místa a v kapitole o „bratuškách“ by tak nedominoval: ta je v podstatě celá takřka výlučně o Štúrovi a jeho rusofilském díle. Důvody, proč tento Štúr u nás za doby socialismu nevycházel, jsou Wollmanovi zřejmé (kritika marxismus, i když je to vlastně pár řádků) a sám tuto kritiku vlastně dotváří nekompromisními komentáři k tématu Marx, Engels a Slované. Především Wollman hledá, nachází a poněkud demonizuje hlavního Štúrova inspirátora. Když srovnává Štúra s Gercenem, zjišťuje, že silný vliv na něho musel mít právě Michail Fjodorovič Rajejskij: „Rajejskij byl nejlepší přítel a svůdce Štúrův. Neboť on mu ukázal, jaká je v pravoslaví mystická síla. Štúr sice tvrdil, že křesťanství je věčným protestem proti utlačování, ale neviděl, že všechny velké křesťanské církve vytvořily systémy, jež se sobě podobají tím, že křesťanství se stalo nástrojem třídního útlatku. A pravoslaví bylo v tom nejrafinovanější, protože myšlenku, že všichni lidé jsou dětmi božími, popřelo svým císařopapismem, pojetím samoděržavce jako nejvyšší hlavy nejen státu, ale i církve, zničilo živé síly lidového odporu, podporované mravním chápáním křesťanského odkazu.“¹³

Štúr musí ve svém výkladu především popřít šanci Poláků být místo Rusů takovým vůdcem Slovanstva (v Polsku idea panslavismu začala, nikoli u obrozenských Čechů) a to je vůbec nejobtížnější, nicméně i s tím se Štúr

11 Tamtéž, s. 132–133.

12 Tamtéž, s. 149.

13 Wollman, F.: *Slavismy a antislavismy za jara národů*, Praha 1968, s. 391.

vypořádal tak, že Poláci si podle něho jako národ vystačí sami – jako červená nit se Štúrovým spisem vine polemika s Gercenem a Havlíčkem. Ani Štúr však nemůže být vždy důsledný: to, co Rusům vytýká, je ovšem nevolnictví. Wollman také správně upozorňuje, že Štúrov spis vznikl jindy, než soudil Pypin (podle V. N. Korableva to bylo v letech 1854–55: je tu zmínka o Ludvíku Napoleonovi jako o prezidentovi): z toho vyplývá, že *Das Slawenthum* vznikalo postupně navrstvováním, přičemž ta podstatná vrstva se rodí před Krymskou válkou, která možnosti Ruska podlomila. To, co Wollman jako kritický duch Štúrovi nejvíce vyčítá, je jeho pravoslavné vidění slovanských dějin, zejména husitství jako svérázného návratu k ortodoxii (To, že husitství vzniká v lůně všeobecné církve, je zřejmé, ale nelze na druhé straně nevidět ani popírat východní prameny herezí, z nichž se rodilo a jimiž se hlubinně inspirovalo a které procházely ortodoxními teritorii).

Tu se také rodí to podstatné, o čem Wollman přímo nepíše, ale co je snad nejdůležitějším potenciálním přesahem Štúrova spisu, totiž na linii pozdního slavjanofila, kataklyzmatického lyrika F. I. Tjutčeva (jeho dipolomatická kariéra a přichylnost k carismu, stejně jako jeho báseň Ruská geografie, kde se hranice Ruského impéria kladou mezi řeky Ganges, Nil a Labe, je notoricky známa), Nikolaje Jakovleviče Danilevského (1822–1885) jako autora Ruska a Evropy a T. G. Masaryka, jenž mu stejně nazvaným německy psaným spisem odpověděl, a ovšem Josefa Holečka s jeho dílem publicistickým i prozaickým.¹⁴

I uveřejněná korespondence Štúra s Rajevským (ve svazku na ss. 266–283, v podstatě nejzrozsáhlejší), kterou F. Wollman asi neměl k dispozici, dokládá tento zjevný Rajevského vliv posílený neúspěchem Štúrovy politické mise na konci 40. let 19. století a předpokládanými vojenskými úspěchy Ruska v 50. letech, kdy se předpokládala porážka Turecka (ta opravdu přišla), dobytí úžin ruskými vojsky, dokonce přenesení ruského hlavního města do již ruského Cařihradu (jak to zopakoval ruský pravoslavný synod mnohem později – roku 1915) – tyto úvahy ukončila Krymská válka.

Přítomné vydání je velmi přínosné. Škoda, že edice není dopracována edičně a komentářově, možná by se o to měl autor s dalšími spolupracovníky pokusit v nějakém dalším souborném vydání.

Ivo Pospíšil

¹⁴ Odkazujeme k naší práci, z níž zde čerpáme: *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* Eudovíta Štúra, edice Josefa Jiráska, Wollmanovy Slavismy a antislavismy za jara národů a jejich přesahy. In: Zrkadlenie/Zrcadlení. Česko-slovenská revue 2006, č. 4, s. 34–44.